

Limite

Revista de Estudios Portugueses y de la Lusofonía

VOL. 13.2 / 2019

A Fala do Val de Xálima

2019

Limite. Revista de Estudios Portugueses y de la Lusofonía

Revista científica de carácter anual sobre estudios portugueses y lusófonos, promovida por el Área de Filologías Gallega y Portuguesa (UEx) en colaboración con la SEEPLU.
<http://www.revistalimite.es>

CONSEJO DE REDACCIÓN

Director – Juan M. Carrasco González: direccion@revistalimite.es

Secretaría – Maria Luísa Leal / Mª Jesús Fernández García: secretaria@revistalimite.es

VOCALES

Carmen Mª Comino Fernández de Cañete (Universidad de Extremadura)

Christine Zurbach (Universidade de Évora)

Julie M. Dahl (University of Wisconsin-Madison)

Luisa Trias Folch (Universidad de Granada)

Mª da Conceição Vaz Serra Pontes Cabrita (Universidad de Extremadura)

Iolanda Ogando (Universidad de Extremadura)

Salah J. Khan (Universidad de Extremadura)

Teresa Araújo (Universidade de Lisboa)

Teresa Nascimento (Universidade da Madeira)

COMITÉ CIENTÍFICO

Ana Luísa Vilela (Universidade de Évora)

Ana Maria Martinho (Universidade Nova de Lisboa)

António Apolinário Lourenço (Universidade de Coimbra)

Antonio Sáez Delgado (Universidade de Évora)

Cristina Almeida Ribeiro (Universidade de Lisboa)

Dieter Messner (Universität Salzburg)

Gerardo Augusto Lorenzino (Temple University, Philadelphia)

Gilberto Mendonça Teles (Pontifícia Universidade Católica do Rio de Janeiro)

Hélio Alves (Universidade de Lisboa)

Isabel Leiria (Universidade de Lisboa)

Isabelle Moreels (Universidad de Extremadura)

Ivo Castro (Universidade de Lisboa)

José Augusto Cardoso Bernardes (Universidade de Coimbra)

José Camões (Universidade de Lisboa)

José Cândido Oliveira Martins (Universidade Católica Portuguesa – Braga)

José Muñoz Rivas (Universidad de Extremadura)

Maria Carlota Amaral Paixão Rosa (Universidade Federal do Rio de Janeiro)

Mª Filomena Candeias Gonçalves (Universidade de Évora)

Mª da Graça Sardinha (Universidade da Beira Interior)

Mª Graciete Besse (Université de Paris IV-La Sorbonne)

Maria Helena Araújo Carreira (Université de Paris 8)

Nuno Júdice (Universidade Nova de Lisboa)

Olga García García (Universidad de Extremadura)

Olívia Figueiredo (Universidade do Porto)

Otilia Costa e Sousa (Instituto Politécnico de Lisboa)

Paulo Osório (Universidade da Beira Interior)

Xosé Manuel Dasilva (Universidade de Vigo)

EDICIÓN, SUSCRIPCIÓN E INTERCAMBIO

Servicio de Publicaciones. Universidad de Extremadura

Plz. Caldereros, 2. C.P. 10071 – Cáceres. Tfno. 927 257 041 / Fax: 927 257 046

<http://www.unex.es/publicaciones> – e-mail: publicac@unex.es

© Universidad de Extremadura y los autores. Todos los derechos reservados.

© Ilustración de la portada: Miguel Alba. Todos los derechos reservados.

Depósito legal: CC-973-09 . I.S.S.N.: 1888-4067

Limite

Revista de Estudios Portugueses y de la Lusofonía

VOL.13.2 – Año 2019

A Fala do Val de Xálima

Coordinación
Tamara Flores Pérez

Bases de datos y sistemas de categorización donde está incluida la revista:

ISOC y DICE (Consejo Superior de Investigaciones Científicas), Dialnet, Latindex, CIRC (Clasificación Integrada de Revistas Científicas).

Juan M. Carrasco González, director de la revista, tiene el placer de anunciar que *Limite. Revista de Estudos Portugueses y de la Lusofonía* ha sido aceptada para su indexación en el Emerging Sources Citation Index, la nueva edición de Web of Science. Los contenidos de este índice están siendo evaluados por Thomson Reuters para su inclusión en Science Citation Index Expanded™, Social Sciences Citation Index®, y Arts & Humanities Citation Index®. Web of Science se diferencia de otras bases de datos por la calidad y solidez del contenido que proporciona a los investigadores, autores, editores e instituciones. La inclusión de *Limite. Revista de Estudos Portugueses y de la Lusofonía* en el Emerging Sources Citation Index pone de manifiesto la dedicación que estamos llevando a cabo para proporcionar a nuestra comunidad científica con los contenidos disponibles más importantes e influyentes.

Limite

Revista de Estudos Portugueses y de la Lusofonía

Vol. 13.2. – 2019

A Fala do Val de Xálima

SUMARIO / SUMÁRIO

Tamara Flores Pérez - A fala do Val do Xálima	9-12
Juan M. Carrasco González – Tipologías lingüísticas, políticas de la administración y preservación de la fala	13-36
Xosé-Henrique Costas – O estado da investigación sobre as falas do Val do río Ellas	37-76
José Antonio González Salgado – El proyecto de investigación FRONTESPO y la <i>fala de Xálima</i>	77-100
Ana Alicia Manso Flores / Tamara Flores Pérez – Passau, presenti i futuro da Fala	101-122
Josu Zabaleta – La estandarización del euskera: breve historia y resultados	123-142

Testimonios / Testemunhos

Fortunato Castro Piñas – Os Cursos sobri a Fala na Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris (2015-2018)	145-161
---	---------

Varia

Rodrigo do Prado Bittencourt – Sete elementos do mercado literário luso-brasileiro no século XIX	165-185
Celina Martins – <i>Uma Viagem à Índia</i> , de Gonçalo M. Tavares: releitura pós-moderna, paródia e itinerário do tédio	187-199
Antonio Santos Morillo - El infinitivo flexionado en las obras castellanas de Gil Vicente	201-237

Reseñas / Recensões

Juan M. Carrasco González – Paulo Osório (ed.), <i>Linguística Histórica e História do Português. Das Origens ao Século XVI</i> , Salamanca, Luso-Española de Ediciones, 2018, 183 pp.	241-242
João Ribeirete – Guilherme de Almeida, <i>O Meu Portugal. Crónicas de um desterro</i> . Edição com estudo, introdutório, notas e linhas de leitura de Maria Isabel Morán Cabanas e Ulisses, Infante, Annablume / Casa Guilherme de Almeida, São Paulo, 2016.	243-248

- Ana Alicia Manso Flores** – Miguel Ángel Teijeiro Fuentes, José Roso Díaz (Eds.), *España en la encrucijada del teatro del siglo XVI. Estudios dedicados al profesor Miguel Ángel Pérez Priego*, Sevilla, Editorial Renacimiento/Servicio de publicaciones de la Universidad de Extremadura, Col. Iluminaciones, 2019, 404 pp. 248-252
- António Sá** – António Lobo Antunes, *A outra margem do mar*, Lisboa, Dom Quixote, 2019, 368 pp. 252-271
- Normas de publicación / Normas de publicação** 273-277

Limite

Revista de Estudos Portugueses y de la Lusofonía

Vol. 13.2 – 2019

The *Fala* of Val de Xálima

SUMMARY

Tamara Flores Pérez – The fala of Val do Xálima	9-12
Juan M. Carrasco González – Linguistic typology, administrative policies and preservation of fala	13-36
Xosé-Henrique Costas – The situation of research about Val do río Ellas dialects	37-76
José Antonio González Salgado – FRONTESPO research project and the <i>fala de Xálima</i>	77-100
Ana Alicia Manso Flores / Tamara Flores Pérez – The Past, Presente and Future of <i>A Fala</i>	101-122
Josu Zabaleta – The standardization of the Basque language: A brief history and results	123-142

Reflections

Fortunato Castro Piñas – The courses on the Fala language at <i>Escuela Oficial de Idiomas</i> in Cáceres (2015-2018)	145-161
--	---------

Varia

Rodrigo do Prado Bittencourt – Sete elementos do mercado literário luso-brasileiro no século XIX	165-185
Celina Martins – <i>Voyage to Índia</i> , by Gonçalo M. Tavares: postmodern re-reading, parody and the itinerary of boredom	187-199
Antonio Santos Morillo – The flexional infinitive in the Castilian works of Gil Vicente	201-237

Book Reviews

Juan M. Carrasco González – Paulo Osório (ed.), <i>Linguística Histórica e História do Português. Das Origens ao Século XVI</i> , Salamanca, Luso-Española de Ediciones, 2018, 183 pp.	241-242
---	---------

- João Ribeirete** – Guilherme de Almeida, *O Meu Portugal. Crónicas de um desterro*. Edição com estudo, introdutório, notas e linhas de leitura de Maria Isabel Morán Cabanas e Ulisses, Infante, Annablume / Casa Guilherme de Almeida, São Paulo, 2016. 243-248
- Ana Alicia Manso Flores** – Miguel Ángel Teijeiro Fuentes, José Roso Díaz (Eds.), *España en la encrucijada del teatro del siglo XVI. Estudios dedicados al profesor Miguel Ángel Pérez Priego*, Sevilla, Editorial Renacimiento/Servicio de publicaciones de la Universidad de Extremadura, Col. Iluminaciones, 2019, 404 pp. 248-252
- António Sá** – António Lobo Antunes, *A outra margem do mar*, Lisboa, Dom Quixote, 2019, 368 pp. 252-271
- Standards of publication** 273-277

Os Cursos sobri a Fala na Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris (2015-2018)¹

The courses on the Fala language at the *Escuela Oficial de Idiomas* of Cáceres (2015-2018)

Fortunato Castro Piñas
Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris
fcastrop.eoicc@gmail.com

Resumin

En esti traballu recolleumus a descripción do orixín, a organización i o funcionamento, assina comu as conclusións que poemus extrael, dos cursos sobri a lingua do val de Xálíma (a Fala de Estremaúra/Extremadura, valegu, xalimegu) organizaus por a Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris en colaboración con diferentis entiais, desde o cursu escolal 2014-2015 hasta o cursu 2017-2018. Se trata de un total de catru cursos: tres realizaus na sedi da EOI en Cáceris i un cuarto impartíu en Valverdi du Fresnu, un dos tres lugares falantis.

Palabras clavi: Xálíma – Fala – ensinanza – linguas minoritarias – EOI

Abstract

In this paper we describe the origin, organization and development, as well as the conclusions that we can draw from the courses on the Xálíma/Jálama valley language (the *Fala* of Extremadura, *Valego*, *Xalimego*) organized by the Official School of Languages in Cáceres in collaboration with several organizations from the academic years 2014-2015 to 2017-2018. All, four courses were implemented: three at the headquarters of the School in Cáceres and a fourth one in Valverdi

¹ Esti artículu é unha actualización da presentación titulá *Os Cursos sobri a Fala na Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris* feita por o autol en *A Fala: I Jornás de estudiu i difusión*, organizás por o Parque Cultural Sierra de Gata nos días 24, 25 i 26 de novembri de 2017 nos Tres Lugaris. Mos referiremus a falta de consensu entri a comuniai científica i entri us propius falantis con o nomi *a Fala* (en maiúsculas) o *lingua do val de Xálíma* ao conxuntu das tres variedades (lagarteiru, mañegu i valverdeiru) falás no val de Xálíma/Jálama/Xalma, no noroeste de Estremaúra/Extremadura (España). Un análisis crítico de algunhas das denominacións de estas falas poi lelsi en Gargallo Gil (2007).

du Fresnu/Valverde del Fresno, one of the three Fala language speaking towns.

Keywords: Xálima – Fala – teaching – minority languages – EOI

1. Origin i natureza da activiaí

Presentamus en esti traballu a actuación de unha parti mui pequena da administración estremeña alreol da lingua do val de Xálima: os cuatro cursus sobri esta organizaus por a Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris (EOI de Cáceris). Os dois primeirus tuveran comu título “*A Fala: Descripción Lingüística y Acercamiento Comunicativo en el Nivel A1 del Marco Común Europeo de Referencia (MCER)*” i se celebrorin en marzu de 2015 i febreiru de 2016. O tercel cursu se chamó “*III Curso sobre A Fala: descripción lingüística y acercamiento comunicativo desde el nivel A1 al nivel A2+ del Marco Común Europeo de Referencia*” i se celebró o 11 i 12 de abril de 2018; por último, o quartu cursu, que se realizou en Valverdi du Fresnu o 23 i 25 de abril de essi mesmu anu, retomaba o título dos dois primeirus, por sel a primeira ve que se impartía en essa localiaí. Tuveran unha duración de entri 8 i 10 horas ca un (por o que máis exactamenti habría que chamalus cursiñus/cursitus) i o segundu cursu foi seguíu de unha visita aos tres lugares en abril de 2016, a mó de brevi inmersión lingüística. Comu vemos, o tercel cursu cambió o título pa “desde el nivel A1 al nivel A2+”: o que se pretendeu con istu foi atrael o maiol número de estudiantis possibli, de maneira que persoas que habían assistiu ao cursu antis quixeran felu de novu porque incluía novidais.

En primel lugal aclararemus que estis cursus entran no marcu das accións educativas denominás activiaís extraescolaris: istu quel dizel que nun forman parti do currículu regrau das Escuelas Oficiais de Idiomas, sinón que se conforman comu unha activiaí complementaria, de colaboración con oitras entidais i de apertura do centru á sociedade. A regulación das activiaís extraescolaris nos centrus educativos sostíus con fondus públicus da Comuniaí Autónoma de Estremaúra² é feita a través de unha Instrucción da Consellería de Educación, na cual se definen estas actuacións educativas da seguinti maneira:

² Dambas as formas *Extremadura* i *Estremaúra* están presentis na fala i na lingua escrita dos Tres Lugaris; inda sendu, por coincidil con o castellanu, na lingua escrita máis común a primeira, utilizaremos no restu do textu a forma *Estremaúra* (i *estremeña/o*).

Se entende por actividades extraescolares aquelas actividades educativas que sendo coherentes con el Proyecto Educativo del centro y pudiendo formar parte del currículo escolar, han sido organizadas por el centro o por otras entidades para permitir una mayor participación de la comunidad educativa al potenciar la vida del centro y desarrollar valores relacionados con la socialización, la participación, la cooperación y la convivencia. Estas actividades se desarrollarán fuera del horario lectivo, ya sea dentro o fuera del recinto escolar, y tendrán un carácter voluntario para el profesorado y el alumnado (Junta de Extremadura 2014:2).

Ao abrigo de esa definición, estis cursus, como mutas outras accións da mesma natureza (viaxis de estudos, semanas de cini, publicación de revistas, por presental outros exemplus de activiais feitas no nossu centru), naceran de unha iniciativa particular: un membro do persoal docente da Escuela fizu essa proposta de activiai ao claustro de professoris, esta foi aprobada por essi órgano por unanimidade i o Equipo Directivo a recolleu na Programación General Anual. Esti é un documentu que tenin tós os centros educativos públicos no cual se describin globalmenti as activiais lectivas i non lectivas proyectadas pa essi ano académico; esti documentu recibiu posteriormenti o conformido Consello Escolar, o órgano máximo de goberno da Escuela i, unha vez refrendado por esti, foi enviado ao Serviciu de Inspección Educativa da Delegación Provincial de Cáceres, que finalmenti o aprobó. De algunha maneira, a partir de essi momentu podemos dizel que a activiai ha tido o beneplácito da administración. Esti procedimientu se ha seguido pa ca un dos cursus que estamos describindo.

Durante tó esti camiño a Escuela contactó con a Asociación Cultural *A Nosa Fala* (de aquí pa dentro ACANF). Casualmenti habíamos tido coñecimientu da súa existencia a través de un curso que o Centru de Professoris i Recursos dos Foios (CPR dos Foios) había ofrecido a docentes dos Tres Lugares anteriormenti, i que foi impartido por dous profesoris membros da ACANF.³ Contactámos con a asociación i les propusemos participal no curso: no primer ano, básicamente, a cooperación consistía en que a Escuela proporcionaba o espazo, a programación do curso, os certificados de asistencia i materiais, i pagaba i certificaba aos ponentes; a ACANF, por súa parte, propoñía

³ Os Centros de Professoris i Recursos son os organismos da administración educativa encargados da formación permanente do profesorado non universitariu en Extremadura.

unha profesora, participaba na divulgación da activia i firmaba conjuntamente os certificaus.

No segundu cursu conseguimos que se unissi o Centru de Professoris i Recursus de Cáciris (CPR de Cáciris), de maneira que os docentis dentru do sei ámbito de gestión poían assistil i recibil unha certificación de un crédito. A participación do CPR foi importanti porque ampliaba a repercusión oficial do cursu: por unha parti se convertía agó, tamén, en unha activia de formación do professorau i, por oitra, o CPR asumía o pagu dos ponentis, aliviandu essa carga económica da EOI. A cooperación con o CPR de Cáciris se mantuvu no tercel cursu i está previstu que siga sendu assina no futuro.

A arreí da presentación de estis cursus nas jornás titulás *A Fala: I Jornás de estudiu i difusión* celebrás en novembri de 2017, unha profesora do Institutu de Ensinu Secundariu de Valverdi du Fresnu (IESO Val de Xálima)⁴ propusu públicamenti a realización de estis cursus nas tres localiais falantis, pois sentía que essa necesidai de formación era requería por os professoris que traballan no val. Esta petición foi poicu dispois presentá á dirección da EOI de Cáciris por escrito i firmá por 54 professoris que traballan nos Tres Lugaris, tantu no IESO Val de Xálima comu nos tres centros de educación primaria existentis no val. Comu resultau, se organizó un quartu cursu, en esta ocasión en cooperación- ademais de con a ACANF comu viña sendu habitual- con o CPR dos Foius, baixu cuiu ámbito de gestión se encontraban os professoris firmantis. Comu novidai o cursu se impartiu en Valverdi du Fresnu.⁵

2. Motivación i objetivus dos cursus

As Escuelas Oficiais de Idiomas son institucións públicas con unha tradición centenaria no ensinu de linguas; obedecendu a essa tradición, os cursus, aunque foran definíus comu activiais extraescolaris, non poían quel en convertili en accións educativas que nun cumprissin os requisitos de calidai que estis centros se esforzan en conseguil en ca unha das linguas que son oficialmenti ensinás en elis.⁶

⁴ Mª Elsa González Sánchez, profesora de Lengua Española i Literatura i directora do centru, a quen agradecemos públicamenti a mobilización que fizu posibili o cursu en Valverdi.

⁵ Pa o cual foi necesaria a cooperación, que aquí agradece, con a Concejalía de Cultura do Ayuntamiento de Valverdi du Fresnu, que divulgó a actividai i cedeu o espaciu pa realizala.

⁶ Na EOI de Cáciris se impartin actualmenti ensinanzas regrás de alemán, francés, español, inglés, italiano i portugués.

De esta maneira, se redactó unha programación pormenorizada onde se desfollaban aspectus relativos á motivación, os objetivos, os ponentes e contidos, a organización, divulgación, inscrición e certificación. Finalmenti, se elaboró outro documentu, unha Memoria do Cursu, unha vez acabou, e que se incluíu na Memoria Final General de Cursu da EOI.⁷

En cuanto á motivación para realizar estes cursos, no primeiro que se impartiu listámosos catro que considerábaseos esenciais para describir o interese da nosa comunidade educativa en esta lingua. Nos seguintes parágrafos glosamos esas motivacións a partir da programación divulgativa que se redactó:⁸

En primer lugar se describía a Fala como a lingua vernácula das locais extremas de Valverde do Fresnu, As Ellas e Samartín de Trevellu; é dicir, a Fala é presentada na programación como unha lingua e, como tal, se considera que entra dentro do interese da EOI. Ademais, recordábase que *A Fala* había merecido tamén a atención da Consellería de Educación e Cultura anteriormente: O CPR dos Foios había feito durante o ano anterior un curso de formación para profesores forestais destinados nos Tres Lugares e os centros escolares do val han feito en diferentes ocasións actividades con a Fala.⁹ A continuación, mencionábase o carácter de Ben de Interese Cultural que esta lingua tiña desde o ano 2001 (Junta de Extremadura 2001): entendíase, por tanto, que se trata de unha lingua extremaña, recoñecía tamén como tal por a máxima autoridade administrativa na Comunidade Autónoma, aunque fora só no ámbito dos bens de interese cultural. Finalmenti, lamentábase que, tratándose de unha realidade lingüística tan próxima a nós e parti singular do noso patrimonio cultural, era moitas veces

⁷ Este é outro documentu que están obrigados a presentar os centros educativos dependentes da Junta de Extremadura, con unha valoración global das actuacións lectivas e non lectivas ao final de cada período académico anual.

⁸ Esta programación se incluíu na Programación General Anual e na Memoria Final da EOI de Cáceres do curso 2014-2015 antes mencionados e se utilizó como documentu divulgativo da activiade.

⁹ Durante as II Xornadas de Estudio e Difusión da Fala, realizadas en Valverde do Fresnu do 14 ao 16 de decembro de 2018, varias profesoras do CEIP N^o Señora de la Asunción de Valverde do Fresnu e do IESO Val de Xálama, así como a directora e a assessora de plurilingüismo do CPR dos Foios, presentaron mostras de esas actividades realizadas nos seus centros escolares ao longo dos dous últimos anos (un dicionario pictórico, contos na Fala, cartelería dos centros escrita na Fala, entre outras actividades). Se trata de actividades curriculares transversais, de maneira voluntaria feitas por as docentes e de gran calidade, que, sin dúbida, tendrán un impacto positivo nos alumnos e na dignificación da súa lingua materna.

descoñocía por os estremeños: entendíamnos assina que sendu as Escuelas Oficiais de Idiomas os centrus docentis encargaus de ofrecel á poboación a posibilidai de aprendel ao largu de toa a vía i fora das etapas ordinarias do sistema educativu unha variedai de linguas en tó o territoriu nacional, entri as que se incluin as linguas minoritarias cooficiais falás en España, estaba dentru do nossu campu de traballu ofertal formación da Fala.¹⁰

A partil de estas motivacións mos marcábamus os catru objetivus principais do cursu:

1. A divulgación entre o alumnau i professorau da Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris da existencia i vitalidai de esti feito lingüístico.

¹⁰ O texto original da programación en castellanu dízia:

A Fala es la lengua vernácula de las localidades extremeñas de Valverde del Fresno, Eljas y San Martín de Trevejo. Desde principios del siglo XX y hasta nuestros días numerosos lingüistas y estudiosos tanto españoles como extranjeros, a menudo en el ámbito universitario, han sido autores de trabajos de diferente índole sobre el origen, la conservación, la denominación, la filiación y la codificación de dicha modalidad lingüística, aspectos sobre los que existe una abundante bibliografía. Se trata de la lengua minoritaria de Europa más extensamente hablada en su comunidad original, ya que es la lengua materna y de uso común de aproximadamente el 90% de la población.

A Fala fue declarada Bien de Interés Cultural en 2001 (DECRETO 45/2001, de 20 de marzo, por el que se declara Bien de Interés Cultural la [sic] «A Fala». *Diario Oficial de Extremadura*, 27 de marzo de 2001, num. 36, pp. 2859-2860. <http://doe.juntaex.es/pdfs/doe/2001/360o/01040052.pdf>), siendo uno de los pocos bienes intangibles declarados como tales en España. Asimismo, es una de las modalidades lingüísticas reconocidas como merecedoras de protección por parte del Consejo de Europa en la Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias y en los informes de expertos derivados posteriormente de esta Carta.

A Fala ha merecido también la atención de la Consejería de Educación y Cultura; así, durante el curso 2013/2014 el Centro de Profesores y Recursos de Hoyos organizó una actividad de divulgación de la *Fala* entre el profesorado que trabaja en los tres Centros de Educación Primaria y el Instituto de Educación Secundaria ubicados en las tres localidades hablantes.

Se trata por tanto de una realidad lingüística muy próxima a nosotros y parte singular del patrimonio cultural de Extremadura, a menudo desconocida por muchos ciudadanos de la propia Comunidad Autónoma. Por ello, el Claustro de profesores de la Escuela Oficial de Idiomas de Cáceres, ha acordado proponer la realización durante el curso 2014/2015 de la actividad titulada “*A Fala*: Descripción Lingüística y Acercamiento Comunicativo en el Nivel A1 del Marco Común Europeo de Referencia(MCER)”. La actividad se realizará en colaboración con la Asociación Cultural *A Nosa Fala*, asociación que tiene como finalidad la divulgación y conservación de este tesoro lingüístico (Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris 2015).

2. O aprendizagi por parte dos assistentis de elementus comunicativus básicos en *A Fala* propius do nivel A1 do MCER.
3. A realización de unha activiai nova, nunca levá a cabu endenantis sobre a Fala: a súa ensinanza no ámbito dos niveis do MCER, que contribuiría á súa dignificación comu realiai lingüística.
4. A preparación pa unha possibli posterioriol visita ás localidais ondi a lingua do val de Xálíma é vernácula.

Pa os seguintis cursus se listaban motivacións i objetivus similaris, ficendu referencia en ca causu aos cursus precedentis i á necessidai de dalis continuidai, vista a acollíra que a experiencia habíai tiu anteriorlmenti.

3. Ponentis i contús

Seguindu a sugerencia da ACANF impartiu o primel cursu a professora Tamara Flores Pérez, natural de Samartín i doctoranda sobre a Fala na Universidai de Salamanca. É, ademais, professora de español na Universidai da Beira Interior de Portugal. A sugerencia foi a millol possibli comu demostra o magníficu traballu realizau, que adiantri pormenorizaremos; por essa razón contimus con ela pa os seguintis tres cursus.

A professora impartíu as classis de lingua, o ensinu da Fala como lingua meta (FALEM)¹¹ aos assistentis. Ademais de essis contius, en ca cursu, incluímus oitras activiais que os complementaban i que desdi a primeira ocasión tuveran un formatu de conferencia, diferenciau das classis de lingua.

A primeira conferencia foi impartía por o valverdeiru António Corredera Plaza, divulgao i escritol na Fala, que mos dó unha visión general da lingua, do espaciu geográficu i humanu ondi ela é falá, dos seis usus i vitalidai i defendeu a súa proposta de utilizal un glotónimu conjuntu pa as tres falas: *xalimego*, términu que el defendeu con convicción i fundamentus.

¹¹ Deixamus aquí intencionámenti de lau a discusión académica que os términus *segunda lingua* o *lingua estrangeira* poin suscital. Escollemus neste traballu o términu *lingua meta* porque cremus que engloba con maiol precisión o conjuntu de estudiantis que assistiu aos nossus cursus, si ben non a tós elis, comu se especificará máis adiantri. Unha brevíssima argumentación sobri estis términus se poi seguil en Centro Virtual Cervantes (1997-2018).

O segundu anu tuvemos comu ponenti a Juan M. Carrasco González, Catedrático da Universiai de Estremaúra, a quen le solicitamus que falassi do que quixessi, tendu en conta que o noso público era un público interessau na Fala peru non necessariamente especialista. Assina, fízu unha presentación, mui ben valorá posteriorlmenti por os assistentis, de textus medievais pertencentis a forus dos alreoris do val de Xálima ondi encontrábamus elementus de carácter galegu-purtugués que, de algunha maneira, serían un espellu do que era a Fala en aquel período histórico, a falta de textus específicos da zona.

No tercel i quartu cursus, celebraus en 2018 con poica diferenca de tempu, un en Cáceris i o oitru en Valverdi, a sugerenca da ACANF impartiu a sesión de conferencia Florencio Moreno Blanco, natural das Ellas i vinculau á Fala comu autol de diferentis escritus sobri aspectus históricos relativus au sei lugal, ademais de unha colección de relatus curtus i, posteriorlmenti, de 14 obras de teatro en lagarteiru que anu tras anu han siu representás por o grupu de teatru local *U Lagartu Cómico*. O autol mos faló do processu de criación das obras i da busca de léxicu i expresións patrimoniais que el feia, na su memoria i a través dos seis paisanus, pa que essis elementus lingüísticos secularis nun se perderan con o desgasti do tempu i da castellanización. No tercel cursu, ademais, mos visitó i deleitó con a recitación de algunhas das súas composicións en valverdeiru o jovin poeta Raúl Guerrero Payo. No quartu cursu, por súa parti, contimus tamén con oitru ponenti, Ana Alicia Manso Flores, doctoranda da Universidai de Estremaúra, na que prepara a súa tesis sobri aspectus léxicus da Fala.¹² Impartiu a charla titulá *La Enseñanza en Fala y sobre la Fala*, na que presentó ideas sobri comu traballal con a Fala nos centrus docentis, nos cuais mutus dos inscritus no cursu desenvolvían o sei traballu .

Tós os ponentis foran mui positivamente valoraus por os assistentis, por o que consideramus que o formatu debe seguirl sendu o mesmu no próximu cursu: é dizel, debi seguirlsi ofrecendu unha conferencia ademais das classis de lingua.

¹² Cuando esti artículo estaba en fase de probas de edición hemos sabíu que Ana Alicia Manso Flores é, desde eneru de 2020, a primeira doctora da Fala. A súa tesis se titula *Análisis del léxico diferencial en el Val de Xálima (Cáceres)*.

O miolu dos contíns do cursu era sin duda aquilu que se impartía nas classis de lingua: en resumin, se presentaban i aprendían contíns comunicativus i gramaticais con práctica integrá das cuatro destrezas lingüísticas (expressión oral, expresión escrita, comprensión oral i comprensión escrita) propius do nivel A1 do Marcu Común Europeu de Referencia. Esti nivel se ampliaba, comu señalimus antis, ao nivel A2 no tercel cursu.

Os niveis A1 i A2 do MCER están definíus comu niveis básicos de accessu a unha nova lingua. No currículu das Escuelas Oficiais de Idiomas de Estremaúra, que, por súa ve, está basau no Marcu Comun Europeu de Referencia (Consellu de Europa 2001) i no *Companion Volume* (Consellu de Europa 2018), os objetivus de estis niveis están descritos assina (Junta de Estremaúra 2018:31269):

Las enseñanzas del nivel Básico (A1 y A2) tienen por objeto capacitar al alumnado como usuario básico del idioma para comunicarse, comprender y producir textos breves en lengua estándar, interactuar y mediar, de forma sencilla y directa, entre hablantes de distintas lenguas, en situaciones cotidianas y de inmediata necesidad, con expresiones de uso frecuente y utilizando un vocabulario elemental.¹³

A profesora do cursu, comu coñoceora do MCER i da ensinanza de linguas estrangeiras, detalló os elementus que se diban a tratál dividíndulus en contíns fonéticos, gramaticais, léxicus i funcionais. Comu exemplu, sigui aquí un fragmentu de essa Programación (Escuela Oficial de Idiomas de Cáciris 2014):

Contenidos fonéticos: Fonética y fonología de las variedades habladas en el valle de Jálama (*lagarteiru, mañegu y valverdeiru*). El problema de la representación ortográfica

Contenidos gramaticales

- Morfología nominal: género y número
- Los artículos
- Presente de indicativo: paradigma regular, verbos reflexivos, verbos *sery tener*

Contenidos léxicos

- Expresiones de cortesía
- Los números
- Días de la semana y meses del año

¹³ Estamus citandu un textu de 2018 que, obviamenti, nun estaba en vigol cuando empezorin os cursos, peru que mos sirvi porque é idénticu no fondu i cuasi idénticu en forma ao currículu entoncis en vigol. Damus de esta maneira unha información actualizá dos referentis normativus que deberían seguirl os cursos no futuro.

Contenidos funcionales

- Saludar y despedirse
- Presentarse
- Dar y pedir información personal

Pa leval a cabu istu a propia professora elaboró unhus materiais similaris aos utilizaus por cualquel métodu de aprendizagi de unha lengua estrangeira. O resultau foi un material no que predominaba a función comunicativa, estruturau con excelentei jeitu, de calidai, actual i de impactu positivu, que le sirviu perfectamenti pa conduzil o ritmu das classis i conseguil os objetivus propostus. Os materiais incluían cuairus gramaticais, exercicius pa enchel ocus, situacións comunicativas en parellas o en grupu, materiais audiovisuais, etc.

4. Organización

Mencionábamus anteriormenti o papel que desenvolvía ca unha das institucións que participorin a instancias do nossu centru. Debemus aproveital pa destacal que niñunha destas actuacións habrúa súa possibli sin o compromissu de persoas concretas que desdi as diferentis entidais nun estojorin esforzus: membrus da ACANF i outras asociacións, assessoras dos CPRs de Cáciris i dos Foius, i membrus dos tres consistorius municipais¹⁴. Na EOI o cursu i o viagi que se fizu dispois do segundu cursu¹⁵ nun habrían siu possiblis sin a ajúa de compañeiros de diferentis departamentus didácticus que participaran na organización i divulgación da actividai i, por supostu, do Equipu Directivu que, desdi o primel momento, se implicó con entusiasmu no proiectu i animó á súa realización.

Unha parti relevanti pa que ca cursu funcionara foi que tuvessi unha adecuá divulgación, unhus métodos de inscrición clarus i que fossi recoñocía a asistencia con unha certificación.

¹⁴ *Aixhuntamento de As Ellas, Axuntamento de Sa Martín de Trevellu i Ayuntamiento de Valverdi du Fresnu* son as opcións gráficas habitualmenti utilizás por os respectivus consistorius en publicacións propias i na cartelería urbana.

¹⁵ Na visita aos Tres Lugaris, fomos recibíus en Samartín por o alcaldí i mos fizeran unha visita guiá por o lugal. Nas Ellas, varius membrus da asociación *U Lagartu Verdi* mos ofreceran un passeu preciosu i mos regalorin varius exemplaris da súa revista. En Valverdi mos recibiu a alcaldesa i na casa da cultura a Concellalía de Cultura tiña preparau unha serie de actividais pa interactuall con falantis do lugal, assina comu a lectura de varius relatus curtus, a cargu de zagais i zagalas. O viagi foi un éxitu: foran 55 persoas i, ademais dunha jorná festiva, conseguimos que os participantis tuveran, de acordu con os objetivus do cursu, unha experiencia lingüística singular ia que toas as activiais se desenvolveran en mañegu, lagarteiru i valverdeiru.

Na Escola se levó a cabu a divulgación básicamente por dois meius: por unha parti se enviáron correus massivos aos alumnos con información sobri o cursu a través dos seis professoris: en total, unhus 3000 alumnos a recibiran; por oitra, se crió unha dirección de correu pa fel a inscrición, que era gratuita, i se animó á ACANF i, nos seguintes anos aos CPRs, a que fizeran a divulgación a través dos seis propios meius. Deseñámos tamén un cartel que estuvu expostu por toa a escola, se publicó na páxina web i se distribuíu por a cidai de Cádiz.

Por último, aqueles assistentis que completaran un 75% de asistencia recibiran un certificaú firmáu por a directora da EOI i o presidenti da ACANF. Por súa parti, os CPRs de Cádiz i dos Foios certificarin aos professoris assistentis con o crédito de formación que acarregaba a realización do cursu.

5. A Memoria i os datos

Comu ia comentámos anteriormenti, unha ve termináus os cursos se redactorin as respectivas memorias, que se mandorin ás institucións implicás i foran incluías na Memoria Final de Cursu da EOI dos correspondentis cursos académicos. Hai un pal de cuestións mui importantis que destacaremos a partir dos datos de esas memorias.

A primeira é sin duda o própiu exitu de asistencia ás actividaís. No seguinte cuairu poemas vel os datos de inscrición i asistencia nos diferentis cursos realizaus:

Cursu	Inscritus dos CPRs	Inscritus da EOI	Total de Inscritus	Assistentis dos CPRs	Assistentis da EOI	Total de assistentis
1º Cursu (5 i 11-12/03/2015)	-	64	64	-	55	55
2º Cursu (25-26/02/2016)	31	45	76	15	37	52
3º Cursu (11-12/04/2018)	27	24	51	11	18	29
4º Cursu (Valverdi) (23-25/04/2018)	28	15	43	28	13	41
Totais:	86	148	234	54	123	177

Gráficu 1: Datos de inscrición i asistencia aos cursos

Entri as cuatro edicións do cursu hubu un total de 234 inscricións i completorin o cursu 177 persoas, que foi o número de certificaos que se expediu. De entri essis, 54 foran professoris de diferentis centrus, destacandu os 28 do quartu cursu realizau en Valverdi du Fresnu i dirigiú a professoris do entornu falanti. En tós os causus poemus dizel que foi un éxito rotundu (i tamén inesperau) i que vistu en perspectiva fai dalmus conta de cómu as previsións máis optimistas foran extensamenti superás: cuandu a activiai se planteó por primeria ve nunca imaginamus que tantus assistentis se inscribirían. Entri elis hubu persoas de toas as idais i, ademais de alumnus da escuela i professoris do ámbito dos dois CPRs implicaus, tuvemos comu estudiantis a persoas que nun entraban en niñunha de dambas categorías, por o que conseguimos o nossu objetivu de abril a actividai á cidai de Cáciris.

Un segundu puntu que se debi destacal foi que nas cuatro edicións hubu un bo número de assistentis falantis nativus, residentis en Cáciris nas tres primeirus cursus i aquelis non docentis do quartu. Istu foi mui motivaol- i emocionanti- porque pa a maioría de elis era a primeira ve que recibían educación formal na súa lengua materna, con as dudas que a experiencia da grafización i o análisis conscienci de unha lengua tradicionalmenti fora dos ámbitus académicu i educativu levan consigu. Istu enriqueceu enormementi as sesións porque os falantis nativus aportaban pormenoris de comu as diferentis elementus que se ensinaban son ditos o usaus en ca lugal concretu. A profesora supu proveitual mui ben esta circunstancia i organizó varias actividais en grupu de maneira que hubessi un falanti nativu por ca grupu. Esta alfabetización na súa lengua materna foi sin duda unha das experiencias máis interessantis nacías dos cursus, i da que tamén poiremus obtel conclusións, que mencionaremos a continuación, relativas ás necesidais educativas existentis alreol da Fala.

6. Conclusións i perspectivas de futuro

Hasta agora hemus descritu con datus toa a información relativa á organización, desenvolvementu i resultaos de estis cursus; pa concluil, queremos expoñel algunhas reflexións suscitás por esta experiencia.

En primel lugal se debi mencional o gran interés existenti na Fala, nun solu i comu é ia sabíu nos Tres Lugaris, sinón tamén en Cáciris i, a partil de aquí, poemus inferil que en toa Estremaúra, pois hubu inscricións desdei oitras cidais da región. Esti interés o demostran

tantu a cifras que antis hemus reflejau comu algu máis difícil de mil que, con tó, estaba presentí nos diferentes cursus: os assistentis se acercan á Fala con plena conciencia do sei carácter de realidai lingüística singular, patrimoniú dos estremeñus i elementu que necessita promoción i recoñocimentu. Existi, por dizelu assina, un gran interés tantu por cantidai comu por calidai.

Por oitra parti, debemus mencional que estis cursus demostran a possibilidai de actuación da administración en mutus niveis, mesmu sin tel (inda) esta lingua estatus recoñocíu de oficialiai. Nun queremos deixal de lau a idea de que tan importanti comu a oficialidai é o compromissu real da administración con essi estatus, comu demostra o feito da existencia na península ibérica de varias linguas oficiais minorizás i de que en varius de estis causus poiamus constatal que essi rangú nun implica necessariamenti a esperá dignificación da lingua nin a expansión dos seis ámbitus de usu; unhas vezis por razóns sociais complexas, mais oitras por falta de compromissu das autoridais concernías.

En relación con istu, i en un terrenu admnistrativu máis cercanu aos usuariis da lingua, un tercel elementu que se debi ressaltal é a importancia da implicación das administracións locais (mancomuniai, consistorius municipais, escuelas i institutu local) i asociacións vizinhais (culturais, AMPAs, etc) máis próximas á Fala. Estas entidais, tanto públicas comu civís, tenin enormi trascendencia porque son elis os que poin transmitir a instancias superioris as necesidais dos falantis. Imaginemos que, por exemplu, as AMPAS dos Tres Lugaris hubessin considerau en algún momentu pil a inclusión da Fala no currículo oficial dos respectivus centros escolaris, comu mínimo, comu unha disciplina a parti: son elis que poin dissuadir á Consellería de Educación de que issu é unha necesidai, si assina o sentin. Os consistorius locais, por súa parti, poin dialogal en instancias políticas i de toma de decisións pa transmitir essas mesmas demandas dos seis viziños. Os consistorius (que, de feito, se mostran mui comprometíus con a Fala, comu evidencian múltiplis accións levás a cabu por elis), ademais, tenin a possibilidai de programal cursus de alfabetización en Fala¹⁶, dau o interés dos proprius falantis en sel formaus na súa lingua

¹⁶ Sabemos que a Concejalía de Cultura de Valverdi du Fresnu, por exemplu, ha realizau cursus de Fala pa visitantis que passaban o verán no lugal, ademais de mutas oitras actividais, comu unha recolla de léxicu na que participaran os viziños. Está en marcha, ademais, o interessantísimo proxecto de criación de un Centru de Interpretación da Fala i de oitras linguas minoritarias en esta localidai.

materna, comu proba o número de falantis nativus que assitiran aos nossus cursus: ao fin i ao cabu, unha experiencia comu a da EOI é extraescolal i, por tantu, sin continuidai assecurá.¹⁷

Tamén debemos incluil na nososa conclusión a idea de que pequenus passus poin abril mutas portas: unha humildi acción de unha Escuela Oficial de Idiomas, de professoris implicaus con a Fala, fora do sei horariu i do sei salariu, ha rotu unha barreira, ha abertu unha engarela que naidi a había abertua endenantis: a ensinanza da Fala nos niveis do MCER, da Fala comu lingua meta. Iсту facilitará tantu que en anus próximus se le poia dal continuidai comu que si alguén no futuru quel fel cursus desti tipu nun parta de ceru. Por oitra parti, nun queremos deixal de mencional que a lingua de Xálima está presentí na EOI de Cáciris nun solu a través desta activiai, sinón que se ha dú coandu en oitrus ámbitus: o centru dispón de algún material na biblioteca do centru ao lau do dos oitrus idiomas que se impartin i se está traballandu no ambiciosu proiectu de publicación dos materiais criaus pa realizal estis cursus, que serán os primeirus materiais de FALEM na perspectiva do MCER. A impartición de un quintu cursu, que si nun hai niñún imprevistu se realizará de novu en Valverdi du Fresnu, está sendu organizá pa marzu de 2019.¹⁸

Por último, debemus chamal a atención pa un aspectu no que se insisti en tós os forus que tratan da nososa lingua: a necesidai urgenti de unha normativa ortográfica consensuá i, por o tantu, aceptá por a maioría dos falantis i non falantis que traballamus en favol da Fala i disfrutamus con ela. Nun é necesariu explical que pa impartil esti tipu de cursus é necesariu chegar a esti consensu: o alumnu que se acerca a esta lingua necesita unhas directrizis uniformis, comu mínimu, nos campus ortográficus i morfológicus, que, recollendu as formas patrimoniais das tres variedais que a conforman, den sentíu de unidai á lingua. Nos cursus da EOI de Cáciris han siu presentás sempris as diferentis opcións existentis, tantu no que dizi respectu ás variedais geolectais comu ás propostas de representación gráfica, sin

¹⁷ Postu que, no causu de realizalsi en Cáciris, os cursus quean mui longi da maioría dos falantis nativus i, de sel impartius nos Tres Lugaris, as dificultais de organización poin convertilus en unha jeira demaxau grandi pa sel labrá con a mera voluntariedai das persoas comprometías na súa realización.

¹⁸ O curso mencionau se celebró finalmente en novembri de 2019. Pa 2020, se está organizando a impartición de oitrus dois cursus: un no Val de Xálima i oitru en Cáciris.

sel prescrita niñunha i con respetu a toas elas.¹⁹ Nos cursos queó patentí que essi debati, que poi sel mui interessanti pa lingüistas i

¹⁹ Existín actualmenti tres diferentis propostas ortográficas: unha basá no galegu normativu oficial i na fonética do valverdeiru, comu defendí Costas (Costas 2013:220); oitra basá no portugués, descrita por Corredera, Sanches i Martín (2015) i unha terceira proposta, máis foneticista, basá no castellanu i con algunhas graías diferentis pa ca unha das tres variedades, elaborá por un grupu de falantis activus na defensa da Fala coordinaus por o lingüista Miroslav Valeš i que ten o aval da ACANF (ACANF 2017). Tós elas incidín en aspectus relevantis pa a pervivencia da Fala: nos dois primeirus causus, a súa conexión con as lenguas parentis máis próximas comu elementu de protección frenti ao castellanismu i, no terceiro, a súa ligazón con a lingua viva falá, comu reflexu da realidai lingüística dos tres lugaris i da innegabli personalidai de ca unha das tres variedades. Pa escribil esti artículo tuvemus que tomal numerosas decisións anti dudas relativas a aspectus gráficus, morfossintácticus, lexicais i estilísticus que, en gran parti, nun eran satisfeitas por as propostas anterioris. As solucións finais aquí empreás nun debín sel entendías comu unha (oitra) proposta de ortografía da Fala, sinón comu unha elección pessoal do autol pa esti textu concretu. Por issu, aproveítandu o traballu de tós os anterioris i usandu a nosa propia intuición, hemus utilizau en esti artículo unha ortografía (en gran parti) basá no castellanu con estas particulariais: *-s-* i *-s-* pa as sibilantis sorda [s] i sonora [z] intervocálicas respectivamente, existentis en Samartín (SM) i nas Ellas (AE) peru non en Valverdi do Fresnu(VF); *ge, gi, j + vocal* pa [ʒ], [dʒ] (en AE i SM) i [j] en V, assina comu pa [x] nas tres variedades; *x* pa [ʃ] (a vezis [s] nas Ellas), ademais de nos usus cultus (en ocasións hemus usau *s*, cuando issu é norma en galegu i portugués); *-u, -i* finais peru, salvu algunhas excepcións (*nun, Portuguesa*), conservamus *o* i *e* etimológicus nas oitras posicións da palabra o grupu fónicu (notoriamenti no artículo determinau); sistema de acentuación español, con algunha excepción comu (igual que en galegu normativu oficial i en ACANF 2017) a de non acentual os abundantis diptongus decrecentis tónicos en final de sílaba; *ze, zí* pa aquelis causus en que en lagarteiru i mañegu temus a interdental fricativa u oclusiva sonora [ð] o [d] i en valverdeiru a fricativa sorda [θ] seguías de *-e, -i* (quando fora de esta notación gráfica os causus en que essis suús son seguius por *-a, -o, -u*); en general, algunhas combinacións gráficas comu en portugués i galegu (*ao, do, no*), peru non sempri (*por o, en esti*); queida bastanti sistemática de *d* intervocálica (con varius doletis no propio textu: *actividai/activiaí*, etc); *-l* final por *-r* cuasi sempri i plurais de *-n* en *-ns* sempri etc. En quantu á morfología, utilizamus unha misturagi das tres variedades, mutas vezis escollendu as formas registrás máis diferenciais con respectu ao castellanu. Por o que se referi ao léxicu hemus preferiu utilizal préstamus léxicus do español generais na fala pa nun ficel o textu máis oscuro (*análisis, aportal, artículo, diptongu, escuela, firma, general, lingua, origin, redactal, resumín, señalal, etc*). Insistimus en que estas eleccións ortográficas, morfológicas i lexicais (ademais de oitras presentis no textu i nun recollías en esta ia mui larga nota) nun supoin unha proposta máis, sinón unha elección pa as necesidais de redacción de esti artículo. Somus tamén conscientis das limitacións das opcións aquí utilizás i da estrañeza que unha variedai composta dos tres falaris locais poi causal en algunhus lectoris, aos que de antemán agradecemos o esforzu de lectura. la que, comu se ha ditu, a elección aquí feita é en gran parti deudora i amalgamaora de toas as diferentis propostas existentis, repetimus o nosu agradecimentu sinceiru a tós os que han traballau en ca unha de elas, das que tantu hemus aprendíu.

estudiosos en general, crea muta confusión no aprendí, sea o nun sea falanti nativu.

Bibliografía

- ACANF (2017): Asociación Cultural A Nosa Fala/ coord. Valeš, Miroslav, *Proposta da Ortografía de A Fala* (versión: *lagarteiru, mañegu, valverdeñu*), edición non venal.
- Centro Virtual Cervantes (1997-2018): *Diccionario de términos clave de ELE*, Madrid, Instituto Cervantes. Dispoñíbli en https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/lenguameta.htm
- Consellu de Europa 2002 (2001): *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*. (Traducción do Instituto Cervantes 2002), Madrid, Anaya. Dispoñíbli en https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/marco/cvc_mer.pdf
- Consellu de Europa (2018): *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment Companion Volume With New Descriptors*, Strasbourg, Council of Europe. Dispoñíbli en <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>
- Corredera Plaza, Antonio / Sanches Maragoto, Eduardo / Martín Galindo, José Luis (2015): *Cráterios para orientar a ortografía da língua do val de Xálíma*, edición non venal. Dispoñíbli en <https://od.lk/f/MI85NjkzMDU4MI93dzlww>
- Costas González, Xosé-Henrique (2013): *O valego. As falas de orixe galega do val do Ellas (Cáceres-Estremadura)*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia.
- Escuela Oficial de Idiomas de Cáceris (2014): “Programación de la actividad extraescolar *A Fala*: descripción lingüística y acercamiento comunicativo en el nivel A1 del Marco Común Europeo de Referencia (MCER)(Extracto adaptado de la Programación General Anual de la Escuela Oficial de Idiomas de Cáceres)”, Cáceris, folletu divulgativu.
- Gargallo Gil, Enrique (2007): “Gallego-portugués, iberorromance. La *fala* en su contexto románico peninsular.” *Limite. Revista de Estudios Portugueses y de la Lusofonía*, Volumen1, 2007, pp.31-49. Dispoñíbli en <http://www.revistalimite.es/volumen%201/EnriqueGargallo.pdf>

Junta de Extremaúra (2001): Extremadura. DECRETO 45/2001, de 20 de marzo, por el que se declara Bien de Interés Cultural la «A Fala». *Diario Oficial de Extremadura*, 27 de marzo de 2001, num. 36, pp. 2859-2860. Disponíbli en

<http://doe.juntaex.es/pdfs/doe/2001/360o/01040052.pdf>

Junta de Extremaúra (2014): Extremadura. Instrucción nº 23/2014, de la Secretaría General de Educación, sobre actividades complementarias y extraescolares organizadas por los centros docentes sostenidos con fondos públicos de la Comunidad Autónoma de Extremadura. Disponíbli en

https://www.educarex.es/pub/cont/com/0047/documentos/Instruccion_Actividades_Complementarias_y_Extraescolares_23_09_2014.pdf

Junta de Extremaúra (2018): Extremadura. DECRETO 132/2018, de 1 de agosto, por el que se establece la ordenación y se desarrolla el currículo de las enseñanzas de idiomas de régimen especial en la Comunidad Autónoma de Extremadura. *Diario Oficial de Extremadura*, 8 de agosto de 2018, num. 154, pp. 31252-31399. Disponíbli en

<http://doe.gobex.es/pdfs/doe/2018/1540o/18040152.pdf>